

Проф. д-р ЕМИЛИЯ МИЛАНОВА

Дипломиран експерт-счетоводител,
регистриран одитор
Университет за национално
и световно стопанство, София

Емилия Миланова е завършила ВИИ „Карл Маркс“ (сега УНСС) в гр. София през 1974 г., магистър, специалност „Счетоводна отчетност“.

От 1990 г. е доктор по икономика, а от м. януари 2012 г. е професор в катедра „Счетоводство и анализ“ в УНСС. Като професор в УНСС изнася лекции по учебните дисциплини: „Основи на счетоводството“, „Счетоводна политика и финансови отчети на предприятието“, „Регулации и управление на риска във финансовия сектор“, „Счетоводство и анализ на банките и публичния сектор“, „Регулиране и надзор на банковата дейност“.

През 1997 г. е избрана за подуправител на БНБ и в продължение на 10 години ръководи Управление „Банков надзор“. За периода 1997 – 2001 г. е зам.-председател на Съвета на директорите на Банковата консолидационна компания.

От м. септември 2007 г. до м. април 2011 г. е председател на Съвета на директорите на „Юробанк България“ (Пощенска банка).

През 1993 г. е утвърдена като дипломиран експерт-счетоводител. Член е на ИДЕС, регистриран одитор. Одитирала е банки, застрахователни дружества, пенсионни дружества, инвестиционни посредници и финансови къщи, предприятия от нефинансовия сектор, в т.ч. извършващи дейност от обществен интерес.

Била е председател на Съвета по професионална етика на ИДЕС. От 2013 г. е председател на Редакционния съвет на Списание ИДЕС.

Специализирала е счетоводство, анализ и банков надзор в Сан Петербург, Вашингтон и Брюксел.

Има учебници и публикации в научната област „Счетоводство, одит и финансов анализ“.

СЪВМЕСТИМОСТ МЕЖДУ МСФО 9 ФИНАНСОВИ ИНСТРУМЕНТИ И БАЗЕЛСКАТА РАМКА ЗА КАПИТАЛОВИ ИЗИСКВАНИЯ

.....

ВЪВЕДЕНИЕ

Финансовата система навлезе в последната глобална криза със следните слабости: твърде много привлечен капитал, породил *голяма задлъжнялост* в банковата и финансовата система и *недостатъчно висококачествен собствен капитал*, който да абсорбира загубите; *прекален кредитен растеж*, на базата на *подценени стандарти* за управление на присъщия риск; *недостатъчни ликвидни буфери*; *неадекватна философия на управление на рисковете*, съчетана с лоши стимули за това управление; прекомерно финансиране с дългов капитал и създаване на сложни непрозрачни финансови инструменти, които допълнително усложняваха кризата; *липса на адекватни фактори* за смекчаване на *вътрешноприсъщата процикличност* на финансовите пазари и техните участници; *твърде много системен риск*, взаимосвързаност сред участниците на финансовите пазари, както и обща изложеност на сходни шокове, и в същото време *неадекватен надзор*, който да смекчи проблема „твърде голям, за да фалира“ (too-big-to-fail).

Новата базелска рамка (Базел 3) преследва няколко *основни цели*, които директно се свързват с *нашия анализ на недостатъците* преди кризата:

- да се гарантира, че при изчисляване нивото на изисквания капитал *всички съществени рискове са адекватно интегрирани и оценени*;
- да се осигури наличието на *висококачествен собствен капитал*, който да абсорбира загубите, възникващи от всички рискови експозиции;
- да се въведат допълнителни изисквания за осигуряване на *равновесие* в регулаторната и надзорната рамка и в рамката на управление на риска;
- да се насърчава *проvizирание с поглед към бъдещето и антициклични капиталови буфери*, които повишават способността на банковия сектор да поема шокове, когато те неизбежно се появяват.

От макроикономическа гледна точка кризата демонстрира до каква степен финансовата система е извън равновесие и до каква степен цените на определени активи могат в продължителен период да се отдалечават от тяхната справедлива стойност. Правилата на справедливата стойност

се отразиха върху банките много болезнено. Този подход обаче е изключително важен за счетоводната теория и практика за надеждното определяне на стойността на актив, който се държи чрез даден финансов инструмент, базиран на пазарната стойност на същия инструмент или на подобни инструменти.

Счетоводните поуки от финансовата криза изискват новият стандарт – МСФО 9 *Финансови инструменти*:¹

- да признава, че справедливата стойност не е ефективна, когато пазарите са объркани (разстроени) или неликвидни;
- да отразява необходимостта за по-ранно признаване на загубите от кредити, за да се осигурят солидни резерви;
- да се поддържа подходът на „очакваната загуба“ (ЕЛ подход), който обхваща реалните загуби по-прозрачно и в същото време по-малко проциклично, отколкото подхода „претърпяна загуба“.

Целта на настоящата студия е да се представят основните моменти, свързани с класификацията на финансовите активи и пасиви и с обезценката на финансовите инструменти, отчитани по амортизирана стойност по МСФО 9 *Финансови инструменти*, като се потърси съвместимост с подхода на „очакваните загуби“ на Базелската рамка за капиталовите изисквания при банките (Базел III).

За реализиране на така формулираната цел си поставяме няколко задачи:

- (1) подробно представяне на основните моменти, свързани с класификацията на финансовите активи и пасиви и обособяване на предимствата за банките, за да може да се получи по-точна и вярна информация за надеждното им управление.
- (2) анализиране на предимствата на новия подход за обезценка в сравнение с досега прилагания подход на „претърпяна загуба“ и обосноваване на необходимостта от усъвършенстване на банковите информационни системи във връзка с процеса на точно и надеждно определяне на размера на обезценката.
- (3) да се представят различни модели за определяне на колективни провизии за „очакваната кредитна загуба“ (ECL) за корпоративни клиенти и за потребителски кредити.
- (4) на базата на сравнителен анализ с новата регулаторна рамка, т.нар. CRD IV, да се извеждат основните моменти на хармонизацията между МСФО и Базел III.

¹ Подходи за изследване на качеството на банковите активи в България, Колективна монография, Луцкий национальный технический университет, Украина и УНСС, България, 2015.

1. КЛАСИФИКАЦИЯ И ОЦЕНКА НА ФИНАНСОВИТЕ АКТИВИ И ПАСИВИ

Концептуалната промяна при МСФО 9² е, че се заменят четирите категории финансови активи (свързани с много правила при тяхното оценяване в МСС 39 *Финансови инструменти: признаване и оценяване*) с класификация на финансовите активи във връзка с последващото оценяване по *амортизирана стойност, по справедлива стойност през друг всеобхватен доход или справедлива стойност през печалбата или загубата* на базата на следните две условия:

- а) бизнес модела за управление на финансовите активи и
- б) характеристиките на договорните парични потоци на финансовия актив.

Амортизираната стойност предоставя полезна информация при вземането на решения за финансови активи, които се държат основно с цел получаване на договорените парични потоци от тях, състоящи се от плащане на главница и лихва. За всички други финансови активи, включително тези, държани за търгуване, справедливата стойност представлява по-подходящ метод за оценяване. МСФО 9 премахва необходимостта от *няколко метода за обезценка* (изисквани според МСС 39), като ги заменя с метод за обезценка единствено на активите, отчитани по амортизирана стойност, като това подобрява сравнимостта и прави финансовите отчети по-лесни за разбиране.

Поддържахме извода, до който достигна дискусиата по приемането на МСФО 9 между СМСС и професионалната общност, че финансовите отчети, които различават финансовите инструменти като:

- финансови инструменти със *силно променливи парични потоци* или такива, които са *част от търговския портфейл на банките*; и
- финансови инструменти с главници, *държани за събиране или плащане на договорени по тях парични потоци*, вместо за продажба, биха предоставили на потребителите по-полезна информация, отколкото тази, която получаваха според изискванията на МСС 39. *С тази промяна, на база на представената класификация, ще се оценят по справедлива стойност тези инструменти, за които текущите стойности са по-информативни, а по амортизирана стойност – тези инструменти, за които договорните парични потоци носят по-удачна информация за стойността им.*³

2 Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

3 „Счетоводни аспекти на антицикличната политика на банките в България“, доклад на юбилейна международна научна конференция „Криза и икономически растеж“, София, УНСС, 26 октомври 2012.

Ще представим накратко основните моменти при оценката на финансовите активи и пасиви при банките, които имат определящо значение за получаване на надеждна информация във връзка с тяхното управление.

1.1. Дългови инструменти (debt instruments) (вкл. кредити и вземания)

При последващата оценка финансовите активи, които са дългови инструменти, се оценяват по *амортизирана стойност*, ако са изпълнени следните *две условия*:

- финансовият актив се държи в рамките на бизнес модел, чиято цел е активите да бъдат държани, за да се съберат договорните парични потоци; и

- съгласно договорните условия на финансовия актив на конкретни дати възникват парични потоци, които са *единствено* плащания по главница и лихва върху непогасената сума на главницата.

Критерий „бизнес модел“

Бизнес моделът представлява последователно прилагане на система от концепции, методики и конкретни подходи за управление на финансовите активи. Целта на бизнес модела се определя от мисията и целите на банката и е подчинена на тях. Цялостната система за управление на финансовите активи се основава на взаимодействието между политиките за управление на ликвидността, управление на финансовите инвестиции и управлението на рисковете. Бизнес моделът за управление на финансовите активи може да бъде формиран или според начина на получаване на икономическата изгода от тях, или по видове активи, или по функционален признак. Стандартът допуска предприятието да има *повече от един бизнес модел*⁴. Банката може да притежава портфейл от инвестиции, който тя управлява, за да събере договорните парични потоци, и друг портфейл от инвестиции, който тя управлява, за да търгува с него с цел реализиране на промените в справедливата стойност. Аналогично при някои обстоятелства може да бъде подходящо портфейлът от финансови активи да бъде разделен на подпортфейли, за да бъде отразено нивото, на което банката управлява тези активи. Например такъв може да бъде случаят, при който банката създава или купува портфейл от ипотечни кредити, като управлява някои от тези кредити с цел събиране на договорни парични потоци, а останалите – с цел тяхната продажба.

Бизнес модел, чиято цел е активите да бъдат държани, за да се събе-

⁴ Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

рат договорните парични потоци – управлението на актива се извършва в рамките на бизнес модел, при който целта на банката е да държи активите с цел събиране на договорените бъдещи парични потоци, отколкото да продава финансовите инструменти преди изтичането на договора, за да се реализира промяната в справедливата им стойност.

Въпреки че целта на бизнес модела на банката може да бъде да държи финансовите активи за събиране на договорните парични потоци, тя не е задължена да държи всички тези активи до техния падеж⁵, т.е. бизнес моделът може да бъде да държи финансовите активи за събиране на договорните парични потоци дори когато има продажби на финансови активи или такива се очакват в бъдеще. Приема се, че бизнес моделът представлява държане на активи за събиране на договорни парични потоци дори когато банката продава финансови активи, когато е налице увеличаване на кредитния риск на активите (за да се определи дали е налице увеличаване на кредитния риск на активите, се взема предвид цялата разумна и аргументирана информация, включително и прогнозната). Независимо от тяхната честота и стойност продажбите, продиктувани от увеличаване на кредитния риск на активите, не са несъвместими с бизнес модел, чиято цел е финансовите активи да бъдат държани за събиране на договорните парични потоци, тъй като кредитното качество на финансовите активи е от значение за способността на кредитната институция да събира договорни парични потоци. Дейностите по управление на кредитния риск, които имат за цел да сведат до минимум потенциалните загуби в резултат на влошаване на кредитоспособността, са неразделна част от този бизнес модел. Продажба на финансов актив, поради това че той вече не отговаря на кредитните критерии, посочени в документираната инвестиционна политика на банката, е пример за продажба поради увеличение на кредитния риск.

Продажби, извършени с цел управление на риска от кредитна концентрация (без увеличаване на кредитния риск на актива), също могат да бъдат съвместими с бизнес модел, чиято цел е финансовите активи да бъдат държани за събиране на договорните парични потоци. Такива продажби могат да бъдат съвместими с обсъждания бизнес модел, когато тези продажби са редки (дори ако тяхната стойност е значителна) или тяхната стойност – както поотделно, така и сумарно, е незначителна. Ако бъдат извършени повече от незначителен брой такива продажби от даден портфейл и стойността на тези продажби вече не е незначителна (както поотделно, така и сумарно), банката трябва да оцени дали и как тези продажби съответстват на целта за събиране на договорни парични потоци. Освен това продажбите може да са съвместими с целта финансовите активи да бъдат държани за събиране на договорните парични потоци, ако датата

5 Пак там.

на продажбите е близо до падежа на финансовите активи и постъпленията от продажби се приближават до размера на договорните парични потоци, които остава да бъдат събрани.

От гл.т. на бизнес модела анализът не би се променил дори ако при предишни стресови сценарии банката е извършила продажби със значителна стойност, за да задоволи нуждите си от ликвидни средства. Аналогично повтарящи се дейности по продажба, чиято стойност е незначителна, не са несъвместими с държането на финансови активи за събиране на договорни парични потоци. И обратното, ако банката държи финансови активи за покриване на ежедневните си нужди от ликвидност и постигането на тази цел предполага чести продажби, чиято стойност е значителна, целта на бизнес модела на банката не е да държи финансовия актив за събиране на договорни парични потоци. Също така, ако регулаторният орган е наложил на банката да продава редовно финансови активи с цел демонстриране на тяхната ликвидност⁶ и стойността на продадените активи е значителна, целта на бизнес модела на банката не е да държи финансовия актив за събиране на договорни парични потоци. За целите на този анализ не е от значение дали трета страна налага изискване за продажба на финансовите активи, или банката прави това по собствена преценка.

Бизнес модел, чиято цел е както събиране на договорни парични потоци, така и продажби на финансови активи – банката може да държи финансови активи в рамките на бизнес модел, чиято цел е както събиране на договорни парични потоци, така и продажби на финансови активи. При този тип бизнес модел ръководството на банката е взело решение, че както събирането на договорни парични потоци, така и продажбата на финансови активи представляват основен фактор за постигането на целта на този бизнес модел. Съществуват различни цели, които могат да бъдат съвместими с този тип бизнес модел. Например целта на бизнес модела може да бъде да управлява ежедневните нужди от ликвидност, да поддържа определен профил на доходност от лихви или да съгласува продължителността на финансовите активи с тази на пасивите, финансирани от тези активи. За да постигне подобна цел, предприятието едновременно събира договорни парични потоци и продава финансови активи. В сравнение с бизнес модела, чиято цел е финансовите активи да бъдат държани за събиране на договорните парични потоци, при този бизнес модел обикновено ще се наблюдава по-голяма честота и по-висока стойност на продажбите. Това е така, защото продажбите на финансови активи не са случайни, а представляват основен фактор за постигане на целта на бизнес модела. Не съществува обаче праг по отношение на честотата или стойността на продажбите, които трябва да

6 Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323

бъдат извършени в рамките на този бизнес модел, защото както събирането на договорни парични потоци, така и продажбите на финансови активи са основен фактор за постигане на целта на модела.

Критерий „характеристика на паричните потоци“ („плащане по договора“ – управление на база договорена възвръщаемост) – след като се определи целта на бизнес модела, е необходимо да се анализира дали договорените условия по финансовия актив пораждат на определени дати парични потоци, които включват единствено (изключително) плащания по главницата и лихва върху непогасената главница.

Договорните парични потоци, които представляват единствено плащания по главница и лихва върху сумата на непогасената главница, съответстват на основното споразумение за кредитиране. *Главница е справедливата стойност на финансовия актив при първоначалното признаване.* Независимо от това сумата на главницата може да се променя в рамките на срока на финансовия актив (например при погасявания на главницата). При основното споразумение за кредитиране най-важните елементи, които определят *лихвата*⁷, са *възнаграждението за стойността на парите във времето и кредитният риск*. При подобни споразумения обаче лихвата може също така да включва възнаграждение за поемане на *други основни рискове* (например ликвиден риск) и *разходи по кредитирането* (като административни разходи), свързани с държането на финансовия актив за определен период от време. Освен това лихвата може да включва *марж на печалба*, който да е в съответствие с основното споразумение за кредитиране. При изключителни икономически обстоятелства лихвата може да бъде отрицателна, когато например притежателят на финансов актив пряко или косвено плаща за депозирането на средствата си за определен период от време (и таксата надвишава възнаграждението, което притежателят получава за стойността на парите във времето, кредитния риск и други основни рискове и разходи по кредитирането). Въпреки това договорните клаузи, с които договорните парични потоци биват изложени на риск или променливост, несвързани с основното споразумение за кредитиране, като например експозицията към риск от промени в цените на капиталови инструменти или цените на стоките, не пораждат договорни парични потоци, които представляват единствено плащания по главница и лихва върху сумата на непогасената главница. Закупен или първоначално създаден финансов актив може да представлява основно споразумение за кредитиране независимо от това дали представлява кредит според правната си форма. Лихвата се определя като възнаграждение за стойността на парите и кредитния риск, свързани с главницата по дълга за определен период от време.

⁷ Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

Стандартът точно формулира договорни условия, водещи до договорни парични потоци, които представляват единствено плащания по главница и лихва върху сумата на непогасената главница (тези условия ще имат определящо значение по-нататък при определяне на очакваните кредитни загуби):

- *променлив лихвен процент*, обхващащ възнаграждение за стойността на парите във времето, за кредитния риск, свързан със сумата на непогасената главница през определен период от време (възнаграждението може да бъде определено/фиксирано само при първоначалното признаване), и за други основни рискове и разходи по кредитирането, както и марж на печалба;
- договорно условие, което позволява на длъжника (издателя) да *погаси предсрочно* дългов инструмент или на кредитора (притежателя) да върне дългов инструмент обратно на издателя преди неговия падеж и предсрочно погасената сума по същество представлява неплатени суми на главницата и лихвата върху сумата на непогасената главница, която може да включва разумна допълнителна компенсация за предсрочното прекратяване на договора; и
- договорно условие, което позволява на длъжника или на кредитора да *удължи договорния срок* на дългов инструмент (опция за удължаване), и условията на опцията за удължаване водят до договорни парични потоци през срока на удължаване, които представляват единствено плащания по главница и лихва върху сумата на непогасената главница, която може да включва разумна допълнителна компенсация за удължаването на договора.

МСФО 9 предоставя възможност финансов актив, който удовлетворява критериите за оценка по амортизирана стойност, да може да бъде оценен по *справедлива стойност чрез печалбата или загубата*, ако такава оценка позволява да се избегне или значително намали противоречието в счетоводната оценка (*счетоводно несъответствие*), което в противен случай би възникнало от оценката на активи и пасиви или признаването на печалби или загуби от тях при друга база на оценяване. Например банката е отпуснала заем на предприятие по фиксиран лихвен процент. Предприятието хеджира този заем чрез лихвен суап, който променя фиксирания лихвен процент в плаващ. Оценката на актива във вид на отпуснат заем по амортизирана стойност ще създаде противоречие в счетоводната оценка, поради това че лихвеният суап ще бъде оценен по справедлива стойност чрез печалбата или загубата. В този случай отпуснатият заем може да бъде оценен по справедлива стойност чрез печалбата или загубата, за да преодолее противоречието, което ще възникне, ако този заем бъде оценен по амортизирана стойност.

Стандартът също така дава възможност определен финансов актив (дългов инструмент) да се оценява по *справедлива стойност през друг всеобхватен доход*, ако са изпълнени следните две условия (тези активи при последващото оценяване също подлежат на обезценка): а) финансовият актив се държи в рамките на бизнес модел, чиято цел е както събиране на договорни парични потоци, така и продажби на финансови активи, и б) съгласно договорните условия на финансовия актив на конкретни дати възникват парични потоци, които са единствено плащания по главница и лихва върху непогасената сума на главницата (пар. 4.1.2.А). При тази категория за оценяване информацията се признава в печалбата или загубата, все едно че финансовият актив се оценява по амортизирана стойност, докато в отчета за финансовото състояние финансовият актив се оценява по справедлива стойност. Печалби или загуби (с изключение на печалби или загуби от обезценка и от валутни операции) *се признават в друг всеобхватен доход*. Когато тези финансови активи се отписват, кумулативните печалби или загуби, признати преди това в друг всеобхватен доход, се прекласифицират в печалбата или загубата. Това отразява печалбата или загубата, която е трябвало да бъде призната в печалбата или загубата при отписването, ако финансовият актив беше оценен по амортизирана стойност.

Всички останали дългови инструменти се оценяват по *справедлива стойност* чрез печалбата или загубата. Финансовите активи са оценяват по справедлива стойност през/чрез печалбата или загубата, ако не са държани в рамките на бизнес модел, чиято цел е финансовите активи да бъдат държани за събиране на договорните парични потоци, или в рамките на бизнес модел, чиято цел се постига, като се събират договорни парични потоци и се продават финансови активи (*други бизнес модели*). При бизнес модел, в рамките на който се извършва оценка по справедлива стойност през печалбата или загубата, банката управлява финансовите активи с цел реализиране на парични потоци чрез продажбата на активите. Решенията се вземат на база справедливите стойности на активите и те се управляват, за да се реализират тези справедливи стойности. В този случай целта на банката е извършване на активна дейност по покупко-продажба с търговския си портфейл. Въпреки че банката ще събира договорни парични потоци, докато държи финансовите активи, събирането на договорни парични потоци не представлява основен фактор за постигането на целта на този бизнес модел. При портфейл от финансови активи, който е управляван и чийто резултати се оценяват на база справедлива стойност, банката поставя акцента основно върху информацията за справедливата стойност и използва тази информация, за да оцени резултатите на активите и да вземе съответните решения. Например портфейл от финансови активи, кой-

то отговаря на дефиницията за *държан за търгуване*⁸, не се държи нито за събиране на договорни парични потоци, нито за събиране на договорни парични потоци и продажба на финансови активи. За такива портфейли събирането на договорни парични потоци не е от значение за постигането на целта на бизнес модела, ето защо тези портфейли от финансови инструменти трябва да бъдат оценявани *по справедлива стойност през печалбата или загубата*.

1.2. Капиталови инструменти (equity instruments)

По принцип всички капиталови инструменти се оценяват и представят в отчета за финансовото състояние (счетоводния баланс) *по справедлива стойност*, а печалбите или загубите от промяната в справедливата стойност се признават в отчета за печалбите или загубите (отчета за приходите и разходите). За инвестиции в капиталови инструменти, които *не са държани за търгуване*, стандартът позволява *неотменяем избор* при първоначалното признаване на база отделна сделка всички промени в справедливата стойност на тези инвестиции да се представят в *друг всеобхватен доход*. Този избор се прави на база отделен инструмент (т.е. отделна акция). За такива активи на по-късен етап не се позволява рекласифицирането на суми от друг всеобхватен доход в печалбата и загубата и обратно. Въпреки това *дивидентите*, получени от капиталови инструменти, се признават в печалбата и загубата, а не в друг всеобхватен доход, стига те да не представляват частично възстановяване на себестойността на инвестицията.

Финансови активи (капиталови инструменти) се оценяват *по справедлива стойност през друг всеобхватен доход*, ако са изпълнени следните *две условия*:

- финансовият актив се държи в рамките на бизнес модел, чиято цел е както *събиране* на договорни парични потоци, *така и продажби* на финансови активи, и
- съгласно договорните условия на финансовия актив на конкретни дати възникват парични потоци, които са *единствено* плащания по главница и лихва върху непогасената сума на главницата.

В неокончателния вариант на МСФО 9 беше отменено предвиденото в МСС 39 изключение, според което инвестиции в *некотируеми* капиталови инструменти могат да се оценяват *по цена на придобиване* (себестойност),

⁸ Финансов актив или финансов пасив, който: а) е придобит или поет основно с цел продажба или обратно изкупуване в краткосрочна перспектива; б) при първоначалното му признаване е част от портфейл от идентифицирани финансови инструменти, които се управляват заедно и за които има доказателства за скоросен и реален модел на реализиране на краткосрочна печалба; или в) е **дериватив** (с изключение на дериватив, който е договор за финансова гаранция или определен и ефективен хеджиращ инструмент). МСФО 9, Приложение А.

ако е невъзможно надеждно да се определи тяхната справедлива стойност. Тези капиталови инструменти също трябва да бъдат оценявани *по справедлива стойност*, като промените в справедливата стойност ще се признават в *печалбата и загубата*. От друга страна, съществува аргументът, че за някои капиталови инвестиции (акции) е много трудно и дори невъзможно да се набави достатъчно информация за оценяването им по справедлива стойност, без да се използват презумции и преценки, които са субективни, което не предоставя полезна информация за вземане на икономически решения. Освен това *цената* за събиране на информация и изготвяне на оценка на някои капиталови инвестиции *би надвишила ползите* на оценка по справедлива стойност. Въпреки че съществуват добре развити методологии за оценка на капиталови инструменти (например метода на дисконтираните парични потоци или мултипликационния метод), е необходимо да се разработи модел за оценка по справедлива стойност, с насоки за приложение, за да помогне на банковите дружества да идентифицират обстоятелствата, при които *цената на придобиване* на инструментите в акции може да бъде най-добрата оценка за справедливата им стойност.

Ако такова изключение не се предвиди, това би могло да увеличи сложността в определянето на справедливата стойност, но тази сложност ще бъде донякъде намалена от елиминирането на изискването в МСС 39 за текущо наблюдение на такива капиталови инвестиции за обезценка и отразяването в загуба, ако има такава.

Текстът в окончателния вариант на стандарта е успокоителен: в ограничени случаи⁹ цената на придобиване би могла да се окаже подходяща приблизителна оценка на справедливата стойност, ако например информацията за оценяването на справедлива стойност е недостатъчно актуална или ако е налице широк обхват от възможни оценки на справедливата стойност и *цената на придобиване представлява най-добрата приблизителна оценка на справедливата стойност в рамките на този обхват*. Няколко са индикациите, че цената на придобиване *може да не бъде представителна* за справедливата стойност: съществена промяна в резултатите от дейността на предприятието, в което е инвестирано, спрямо бюджетите, плановете или основните етапи; промени в очакванията, че ще бъдат постигнати основните етапи на техническия продукт на предприятието, в което е инвестирано; съществена промяна в пазара за собствения капитал на предприятието, в което е инвестирано, или неговите продукти, или бъдещи продукти; съществена промяна в световната икономика или в икономическата среда, в която предприятието, в което е инвестирано, осъществява своята дейност; съществена промяна в резултатите от дейността на съпоставими

9 Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

предприятия или в оценките, получавани от целия пазар; вътрешни проблеми на предприятието, в което е инвестирано, като измами, търговски спорове, съдебни спорове, промени в ръководството или стратегията; доказателства от външни сделки със собствен капитал на предприятието, в което е инвестирано, или прехвърляне на капиталови инструменти между трети лица. Банката трябва да използва цялата информация за резултатите от дейността и работата на предприятието, в което е инвестирано, която е на нейно разположение след датата на първоначалното признаване. До степенята, в която съществуват такива уместни фактори, те могат да сочат, че цената на придобиване може и да не е представителна за справедливата стойност и в тези случаи предприятието трябва да оцени справедливата стойност. Трябва да се има предвид, че цената на придобиване никога не е най-добрата приблизителна оценка на справедливата стойност за инвестиции в *котиращи* капиталови инструменти (или договори за котиращи капиталови инструменти).

1.3. Последваща оценка на финансови пасиви

При МСФО 9 не се променя основният модел на отчитане на финансовите пасиви. Две категории оценки продължават да съществуват: (1) финансови пасиви, отчитани по справедлива стойност чрез печалбата или загубата, и (2) финансови пасиви, отчитани по амортизирана стойност.

При последващата оценка банката класифицира и оценява всички финансови пасиви по *амортизирана стойност*, с изключение на¹⁰:

- финансови пасиви по справедлива стойност през печалбата или загубата (*държани за търгуване*). Тези пасиви, включително деривативи, които са пасиви, се оценяват впоследствие по *справедлива стойност*;
- финансови пасиви, които произтичат от прехвърлянето на финансов актив, неотговарящо на условията за отписване, или когато се прилага подходът на продължаващото участие;
- *договори за финансова гаранция*. След първоначалното му признаване издателят на такъв договор го оценява по по-високата от: а) стойността на коректива за загуби, определена в съответствие с подхода за обезценка, и б) първоначално признатата стойност минус, когато е уместно, кумулативната стойност на прихода, признат в съответствие с МСФО 15;
- *ангажименти за отпускане на заем* с лихвен процент, който е по-нисък от пазарния. След първоначалното му признаване издателят

10 Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323

на такъв ангажимент го оценява по по-високата от: а) стойността на коректива за загуби, определена в съответствие с подхода за обезценка, и б) първоначално признатата стойност минус, когато е уместно, кумулативната стойност на прихода, признат в съответствие с МСФО 15;

- условно възнаграждение, признато от купувача в бизнес комбинация, за която се прилага МСФО 3. Такова условно възнаграждение се оценява впоследствие по справедлива стойност, като промените се признават в печалбата или загубата.

Оценяване по амортизирана стойност

Амортизирана стойност на финансов актив или финансов пасив е стойността, по която се оценяват финансовите активи или финансовите пасиви при първоначалното им признаване, минус погашенията на главницата, плюс или минус натрупаната амортизация на разликата между тази първоначална стойност и стойността на падежа, изчислявана по *метода на ефективната лихва*, а за финансови активи — коригирана за всеки *коректив за загуби*.

Няма промяна в досегашните ни знания за *метод на ефективната лихва* – методът, използван при изчисляване на амортизираната стойност на финансов актив или финансов пасив и при разпределяне и признаване на лихвените приходи или лихвените разходи в печалбата или загубата през съответния период, и *ефективен лихвен процент* – процентът, който *точно дисконтира* приблизително оценените *бъдещи парични плащания или постъпления за очаквания срок на финансовия актив или финансовия пасив* до брутната балансова стойност на финансовия актив или до амортизираната стойност на финансовия пасив. Ще припомним, че при изчисляване на ефективния лихвен процент банката оценява приблизително очакваните парични потоци, като взема предвид *всички договорни условия* по финансовия инструмент (опции за предсрочно погасяване, удължаване, кол-опции и други подобни опции), *но не взема предвид очакваните кредитни загуби*. Изчисляването включва *всички такси и други възнаграждения*, платени или получени от контрагентите по договора, които са неразделна част от ефективния лихвен процент, *разходите по сделката* и всички други *премии или отбиви*. Предполага се, че паричните потоци и очакваният срок на група от подобни финансови инструменти могат да се оценят приблизително по надежден начин. В редките случаи обаче, когато не е възможно паричните потоци или очакваният срок на финансовия инструмент (или групата от финансови инструменти) да се оценят приблизително по надежден начин, банката използва договорните парични потоци през пълния договорен срок на финансовия инструмент (или гру-

пата от финансови инструменти)¹¹.

Обръщаме внимание на таксите, тъй като те ще имат значение при изчисляване на величината на амортизацията и точното определяне на АС. При прилагането на метода на ефективната лихва банката определя таксите, които са неразделна част от ефективния лихвен процент по финансовия инструмент. Таксите, които са неразделна част от ефективния лихвен процент по финансовия инструмент, се третират като корекция на ефективния лихвен процент освен ако финансовият инструмент се оценява по справедлива стойност, като промяната в справедливата стойност се признава в печалбата или загубата. В тези случаи таксите се признават като приход или разход при първоначалното признаване на инструмента.

Ето таксите, които са *неразделна част от ефективния лихвен процент* по финансовия инструмент¹²: *първоначалните такси*, получавани от банката във връзка със създаването или придобиването на *финансов актив* (такива такси включват компенсация за дейности като оценяване на финансовото състояние на заемополучателя, оценяване и удостоверяване на гаранции, обезпечения и други механизми за обезпечаване, договаряне на условията по инструмента, подготовка и обработка на документите и приключване на операцията). Тези такси са неразделна част от участието, което се формира със съответния финансов инструмент; *такси за ангажимент*, получени от банката при отпускането на кредит, когато има вероятност тя да сключи специално споразумение за кредитиране. Тези такси се считат за компенсация за текущо участие във връзка с придобиването на финансов инструмент. Ако ангажиментът изтече, без предприятието да е предоставило заема, при изтичането на срока таксата се признава като приход; *първоначалните такси*, платени при издаването на *финансови пасиви*, оценени по амортизирана стойност. Тези такси са неразделна част от участието, което се формира с финансовия пасив. Банките разграничават таксите и разходите, които са неразделна част от ефективния лихвен процент за финансовия пасив, от първоначалните такси и разходите по сделката във връзка с правото за предоставяне на услуги, като например услуги по управление на инвестициите.

Като алтернатива ще представим и таксите, които *не са неразделна част от ефективния лихвен процент* на финансовия инструмент и се отчитат счетоводно в съответствие с МСФО 15: такси, начислявани *за обслужване* на кредитите; *такси за ангажимент* по отпускане на кредит, когато е малко вероятно да бъде сключено специално споразумение за кредитира-

11 Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

12 Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323

не; и таксите за *синдикирането на заем*, получени от банка, която осигурява заема и не задържа никаква част от пакета от заеми за себе си. Когато се прилага методът на ефективния лихвен процент, *банката обикновено амортизира* платените или получени такси и други възнаграждения, разходите по сделката и другите премии или отбиви, които са включени в изчисляването на ефективния лихвен процент за *очаквания срок на инструмента*.

Опция за оценка по справедлива стойност (fair value option)

Като положителен момент за банките оценяваме това, че МСФО 9 предоставя право на избор и финансовите пасиви банките да оценяват *по справедлива стойност чрез печалбата или загубата*, ако са изпълнени следните условия:

- такава оценка позволява да се избегне или значително намали противоречието в счетоводната оценка (*счетоводно несъответствие*), което в противен случай би възникнало от оценката на активи и пасиви или признаването на печалби или загуби от тях при друга база на оценяване;
- пасивът е част от група финансови пасиви или финансови активи и пасиви, които се управляват и които се оценяват по справедлива стойност в съответствие със стратегията за управление на рисковете или инвестиционната стратегия.

Финансов пасив, който не отговаря на нито един от тези критерии, все пак може да се оценява по справедлива стойност, ако съдържа един или повече внедрени производни инструменти, които биха изисквали отделияне. Това определяне се прави само при първоначалното признаване и впоследствие не се преразглежда.

Нов момент в МСФО 9 е изискването печалбите и загубите от финансовите пасиви, оценявани по справедлива стойност чрез печалбата или загубата, да бъдат разделени на *два компонента*:

- сума на промяната в справедливата стойност, която се дължи на изменението в *кредитния риск на пасива* и която трябва да се представи в *друг всеобхватен доход*;
- останалата част от промяната в справедливата стойност на пасива, която трябва да се представи в *отчета за печалбата или загубата*.

Като изключение от това правило се позволява *цялата сума* на изменението в справедливата стойност да се признае в печалбата или загубата само ако признаването на промените в кредитния риск на пасива в другия всеобхватен доход ще създаде или увеличи счетоводното несъответствие (accounting mismatch) в отчета за печалбата или загубата. Това решение се взема при първоначалното признаване и не се преразглежда.

Сумите, представени в друг всеобхватен доход, не могат на по-късен етап да бъдат пренесени в печалбата или загубата, допустимо е пренасянето само на натрупаните печалби или загуби, които са част от вътрешната структура на капитала.

Какви са предимствата за банките, за да може да се получи точна и вярна оценка за финансовите активи и пасиви?

- Създава се уникална възможност да се отмени оценката по справедлива стойност (СС) и да се прекласифицират тези инструменти, по-рано класифицирани и оценени по СС чрез печалбата или загубата, или повторно да се използва възможността за оценка по СС за финансовите инструменти в случаи на „счетоводно несъответствие“. Прекласификация е необходима, когато се променя бизнес моделът за управление на финансовите активи, за да се отразят съответните изменения. Очаква се, че подобни промени ще се случват рядко; във всички други ситуации прекласификацията ще е недопустима. *Примери*, в които прекласификация не се извършва, тъй като липсва необходимата промяна в бизнес модела: промяна в намерението за управление на *отделни* финансови активи (даже в случаи на значителни промени в пазарните условия); *временно* изчезване на конкретен пазар за финансови активи; *прехвърляне* на финансови активи между съществуващи бизнес модели.
- Възможност намалението в СС да не се отразява в пълна степен върху величината на обезценката при *дългосрочните инвестиции* „на разположение за продажба“ чрез прекласифицирането им в категория „оценявани по амортизирана стойност (АС)“, ако те удовлетворяват критерия „бизнес модел“ и имат определена характеристика на договорените парични потоци.
- Възможност да не се отразява обезценка на наличните *капиталови* инструменти „на разположение за продажба“ поради значително или продължително намаление на СС чрез оценка по СС чрез *друг всеобхватен доход*.
- Възможност за възстановяване на по-рано отразената обезценка в СС на *капиталови* инструменти „на разположение за продажба“, чиято СС се увеличава чрез прекласификацията им по СС чрез *печалбата или загубата*.
- Възможност в бъдеще да се организира отчитане на хеджирането за *дълговите* инструменти, които по-рано са били класифицирани в групата „държани до падеж“.
- За наличните *капиталови* инструменти „на разположение за продажба“, които ще се отчитат по СС чрез печалбата или загубата

(или чрез друг всеобхватен доход), необходимостта от проверка за обезценка отпада и при нарастване на пазарните цени загубите от обезценка ще се възстановяват в отчета за печалбите или загубите (при условие че промените в СС не се отразяват в друг всеобхватен доход).

- Прибавяме и новата философия за *справедливата стойност (fair value)*¹³ – цената, която би била получена при продажбата на актива или платена при прехвърлянето на пасива при *нормална, обичайна за бизнеса сделка (orderly transaction)* между участниците на *пазара (market participants)* на датата на оценката на тази стойност. Фокусът се поставя върху *цената на изхода* за актива и пасива (exit price), а не върху цената на входа – покупната цена (entry price).

Оценката за справедливата стойност предполага, че сделката по продажбата на актива или уреждането на задължението ще се извърши:

- *на основния пазар* – това е пазарът с най-голям обем и степен на активност (най-голяма ликвидност) по покупко-продажбата на актива или пасива, който предприятието трябва да измери; или
- *на най-благоприятния* за банката пазар (при отсъствие на основен пазар) – пазарът, на който е възможно да се *получи максимална сума* при продажбата на актива или да се *плати минимална сума* при прехвърляне на пасива (след отчитане на разходите по сделката и транспортните разходи).

Измерването на справедливата стойност се подрежда в *три степени (равнища)* в зависимост от надеждността на информацията – дали максимално се използват наблюдавани данни и в минимална степен – ненаблюдавани:

- *първа степен (равнище)* (Level 1 inputs): *котираны цени* (недисконтирани) на *активен пазар* на идентични активи или задължения, данни за които банката може да получи на датата на оценката.
- *втора степен (равнище)* (Level 2 inputs): изходните данни *не са котираны цени*, включени в първото равнище, но те *пряко или косвено са наблюдавани (observable)* по отношение на актива или пасива – котираны цени на активни пазари за сходни активи или пасиви; котираны цени на неактивни пазари за идентични или сходни активи или пасиви; некотираны цени с наблюдавани входящи данни за актива или пасива;
- *трета степен (равнище)* (Level 3 inputs): *ненаблюдавани* изходни данни за съответния актив или пасив.

13 Вж. IFRS 13 “Fair Value Measurement” (МСФО 13 *Оценка по справедлива стойност*), 2011.

2. ПРОВИЗИРАНЕ, НАСОЧЕНО КЪМ БЪДЕЩЕТО

Продължителните изследвания очертаха предложението за по-надеждни провизионни практики в няколко насоки:¹⁴

1. Промяна на приложимия счетоводен стандарт в посока подход на очакваната загуба (EL). Този подход дава възможност за провизиране на потенциални (бъдещи) загуби без изискване за обективни доказателства за влошаване.¹⁵ По този начин се постига:

- *уеднаквяване на изискванията* между дефиницията за „default“ на Базел и обективните свидетелства за обезценка;
- използване на Базел сегментацията за определяне на обезценка по кредити със сходни характеристики;
- използване на коефициентите за вероятност от неизпълнение (PD) и загуба при неизпълнение (LGD) за калкулиране на обезценки по тези кредити;
- възможност да се приложи *счетоводният принцип на предпазливост* и подходящата *обезценка на „портфейлна основа“* за кредити и вземания със сходни характеристики, като се преодолее системното подценяване на провизиите за тези портфейли.

2. Актуализиране на надзорните изисквания, за да са в съответствие с преминаването към подход на очаквана загуба (EL подход) и да се получи хармонизиране между *надзорния и счетоводния подход*.

Провизиите (обезценките) за кредитни загуби трябва да бъдат *ясни и базирани на прозрачни методологии*, свързани с очакваните кредитни загуби в съществуващия кредитен портфейл за целия му живот.

Счетоводният модел за провизиите (обезценките) трябва да дава и възможност за ранна идентификация и разпознаване на загубите чрез включване на по-широк набор от налична кредитна информация, прилагане на професионална преценка при сравнение с водещи икономически индикатори и съществуващи практики, в сравнение със сега включената в модела на „претърпените“ загуби.

3. Като охранителна мярка, обособяване на група от *възпиращи фактори* към прекалено провизиране. Новите стандарти трябва да използват подходи, които са изградени на *подходяща информация от вътрешните системи за управление* на банковите рискове и капиталовата адекватност и да насърчават използване на *вътрешни модели за рейтингове на кредитния портфейл*.

¹⁴ Подходи за изследване на качеството на банковите активи в България, Колективна монография, Луцкий национальный технический университет, Украина и УНСС, България, 2015.

¹⁵ Концепцията по сега действащия МСС 39 *Финансови инструменти: признаване и оценяване* е да се провизират загуби, които могат да бъдат *конкретно определени*, и за които има *обективни доказателства за възникване*.

Бизнес моделът на всяка кредитна институция, голяма или малка, основно се фокусира върху доходите (печалбата) от кредитиране на различни кредитополучатели – физически лица и предприятия. Следователно здравето на кредитната институция е силно чувствително към качеството на кредитния ѝ портфейл: всяко увеличение на величината на кредитния портфейл се отразява пропорционално на нарастването на риска от очакваните (в бъдеще) загуби.

Докато регулаторната рамка изисква от банките да осигурят адекватно покритие за очакваните загуби (ЕL) от кредитния портфейл с необходимия капитал, то в съответствие със съществуващите счетоводни стандарти тези загуби се отчитат само след като са извършени реално. Ето защо още през м. юли 2014 г. СМСС представи окончателния вариант на насоките за въвеждане на **модел на очакваните загуби за счетоводна обезценка**.¹⁶ От началото на 2018 г. всички финансови институции задължително ще прилагат този модел. Затова, според нас, е важно да се обсъжда моделът за обезценка на базата на очакваните загуби, като се сравнява с модела на ЕL според Базелската регулаторна рамка, доколкото е вероятно насоките на МСФО 9 да повлияят върху регулаторния капитал на банките.

3 СЧЕТОВОДЕН ПОДХОД ЗА ОБЕЗЦЕНКА ПО МСФО 9 ФИНАНСОВИ ИНСТРУМЕНТИ

Организацията на счетоводното отчитане на финансовите активи в момента се ръководи от МСС 39 *Финансови инструменти: признаване и оценяване* – модел, базиран на *претърпяната загуба*:

- признават се загуби, възникнали от *минали събития*, но не бъдещи такива;
- изисква се голяма доза *субективизъм*;
- стандартът е базиран на *принципи*;
- има изискване за обективно свидетелство за обезценка.

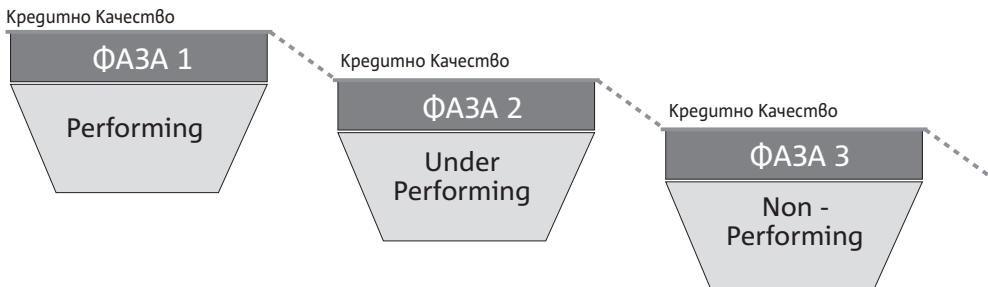
Проблеми, които могат да бъдат формулирани – признаване на загубите „too little too late“ (много малко, много късно; прекалено малко, прекалено късно); съществува конфликт с надзорната перспектива, която е базирана на очакваната загуба; този подход е процикличен.

Както вече посочихме, новият МСФО 9 предоставя насоки за класификация и оценка на финансовите активи и пасиви; за отчитане на хеджирането и най-важното напълно *нов подход за счетоводна обезценка*, която се основава на *очакваните кредитни загуби (ECL)*, вместо на възникналите загуби (IL – incurred loss).

¹⁶ IFRS, “IASB completes reform of financial instruments accounting” (July 2014), accessed March 10, 2015, <http://www.ifrs.org/Alerts/PressRelease/Pages/IASBcompletes-reform-of-financial-instruments-accounting-July-2014.aspx>

МСФО 9 изисква категоризация на всички финансови активи в *три фази/степенни (three stages)*¹⁷ на кредитен риск, за целите на оценката на очакваната загуба и в зависимост от степента на кредитен риск. Във *фаза 1* ще попадат активи, оценявани по амортизирана стойност (АС), вкл. дългови инструменти, оценявани по справедлива стойност в друг всеобхватен доход, които в момента на първоначалното признаване са извън зависимостта от степента на кредитния риск. За този етап няма събитие, което да е пряко свързано с възможни бъдещи загуби по портфейла, затова активите ще се обезценяват на *портфейлна (колективна) основа*, а резервът от обезценка ще се формира на базата на *очакваните загуби за следващите 12 месеца* (така ще се получи съчетание с изискванията на Базелската рамка), а не за целия срок на кредита. Във *фаза 2* ще се включват активи, за които от момента на първоначалното признаване е настъпило значително влошаване на кредитното качество, но то *не трябва да се свързва с индивидуалното обезценяване* на конкретни активи (настъпили са събития, пряко свързани с възможни бъдещи загуби по портфейла, но не по конкретни кредити; няма обективно доказателство за кредитна обезценка). Преминаването във *фаза 2* е предизвикано от **относителната промяна** в кредитния риск, а не от абсолютния кредитен риск към датата на отчитане. Резервът по този етап също ще се създава на *колективна (портфейлна) основа* и ще се определя въз основа на загубите за *целия оставащ срок (LT – Lifetime)* на кредитите от портфейла. *Фаза 3* включва активи, за всеки от които в бъдеще се очакват загуби; настъпило е влошаване на кредитното качество, но това влошаване е свързано с *конкретни активи*; налице е обективно доказателство за кредитна обезценка. И тук резервът ще се създава въз основа на очакваните загуби за *целия оставащ срок (LT)* на кредита, но загубите ще се оценяват не на портфейлна основа, а на *индивидуална основа* (по конкретни кредити).

Фиг. 1: Три фази на Модела на очакваните кредитни загуби (ECL) по МСФО 9

17 Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

3.1 Признаване на очаквани кредитни загуби

Най-съществената промяна при МСФО 9 е, че към всяка отчетна дата банката оценява *коректива за загуби* за финансовите си инструменти, оценявани по амортизирана стойност чрез размера на **очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента**, ако кредитният риск на този финансов инструмент *се е увеличил значително след първоначалното признаване*. Целта на изискванията за обезценка е да бъдат признати очакваните кредитни загуби за целия срок на всички финансови инструменти, чийто кредитен риск се е увеличил значително след първоначалното признаване, независимо дали са оценени индивидуално, или колективно – като се взема предвид цялата разумна и аргументирана информация, включително и за бъдещи периоди.

Най-напред банката оценява дали има обективно свидетелство за обезценка индивидуално за кредити, които са индивидуално значими, и индивидуално или колективно за кредити, които не са индивидуално значими. Ако банката определи, че няма обективно свидетелство за обезценка за индивидуално оценен кредит (независимо дали е значим, или не), тя го включва в група от кредити с подобни характеристики и ги оценява колективно за обезценка. За всеки кредит, за който е ясно, че е претърпял загуба, оценката се прави отделно и той не се включва в група за колективна обезценка.

Ако към отчетната дата кредитният риск на даден финансов инструмент *не се е увеличил значително след първоначалното признаване*, банката оценява коректив за загуби за този финансов инструмент в размер, равен на *очакваните кредитни загуби за 12 месеца*. По отношение на кредитни ангажименти и договори за финансова гаранция за дата на първоначалното признаване се счита датата, на която банката става страна по неотменяем ангажимент, за целите на прилагането на изискванията за обезценка. При това, ако през предходния отчетен период корективът за загуби за финансов инструмент е оценен в размер, равен на очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента, но към текущата отчетна дата банката определя, че тези условия вече не са налице, тогава корективът за загуби се оценява в размер, равен на очакваните кредитни загуби за 12 месеца към текущата отчетна дата.

3.2 Оценка на колективна и индивидуална основа

Оценката дали да бъдат признати очакваните кредитни загуби *за целия срок* на финансовия инструмент следва да се основава на *значително повишаване на вероятността или риска от настъпване на неизпълнение след първоначалното признаване*, а не на доказателства за кредитната обезценка на финансовия актив към отчетната дата или действително на-

стъпило неизпълнение.

По отношение на *кредитни ангажименти* банката взема предвид промените в риска от настъпване на неизпълнение по заема, за който се отнася кредитният ангажимент. По отношение на *договори за финансова гаранция* се вземат предвид промените в риска от неизпълнение на съответния длъжник по договора.

Ето каква е нашата концепция:

Оценката за качеството на всяка една експозиция се базира върху кредитоспособността на длъжника и кредитоспособността на бизнес-групата, към която принадлежи той. Оценката се фокусира върху възможността на длъжника да заплаща всички дължими суми съгласно договорните условия. Тя отразява всички релевантни факти, налични към датата на отчета, които влияят на събираемостта на лихвите и главницата.

Оценката на финансовото състояние на длъжника включва и качествен, и количествен анализ, за да се вземат предвид всички обстоятелства, които могат да доведат до риск от загуби. При анализа на финансовото състояние се цели постигането на обща оценка на необходимостта от обезценка и категоризация на кредитополучателите, от гледна точка на индикации за **настъпване на събитие на загуба** и признаци за **настъпване на неизпълнение** (по смисъла на Регламент (ЕС) 575/2013), например:

1.1. Съществени финансови затруднения на кредитополучателя, при които:

- банката е спряла текущото начисляване на лихви;
- банката извършва специфична кредитна корекция вследствие на констатирано съществено влошаване на кредитното качество, настъпило след като е поела експозицията;
- банката продава кредитното задължение със съществена икономическа загуба във връзка с кредита;
- банката е съгласна да приеме принудително реструктуриране на кредитното задължение, което е вероятно да доведе до намаление на размера на финансовото задължение чрез съществено опрощаване или отлагане на плащането на главница, лихви или, където е приложимо, на такси;
- банката е поискала откриване на процедура за обявяване на длъжника в несъстоятелност или на подобна процедура във връзка с кредитно задължение на длъжника към нея;
- длъжникът е поискал или е обявен в несъстоятелност, или е потърсил друга подобна защита и това би довело до забавяне на погасяването или до неизпълнение на кредитното задължение към банката.

1.2. Нарушаване на договорни условия, като:

- просрочване на плащания по главница и/или лихва;
- невъзможност от страна на длъжника да обслужи договорените плащания по главницата или лихвите на заема поради недостатъчни парични потоци и/или липса на опции за рефинансиране.

1.3. Вероятност длъжникът да изпадне в несъстоятелност или друга форма на финансова реорганизация.

Нашето разбиране е, че по принцип кредитният риск ще нарасне значително преди кредитното качество на финансовия актив да се влоши значително или да настъпи действително неизпълнение. Обикновено кредитният риск нараства значително преди по финансовия инструмент да бъде наблюдавано просрочие или друг фактор, свързан със забавяне от страна на кредитополучателя. Ето защо *при наличието на разумна и аргументирана информация, достъпна без извършване на излишни разходи или усилия*, която касае по-скоро бъдещи събития, а не просрочия, тя трябва да се използва за оценка на промените в кредитния риск¹⁸.

При определени обстоятелства банката не разполага с разумна и аргументирана информация, достъпна без извършване на излишни разходи или усилия, за оценяване на очакваните кредитни загуби за целия срок на отделна кредитна експозиция. В този случай се признават очакваните кредитни загуби за целия срок на кредитните експозиции *на колективна основа*, при която се взема предвид всеобхватната информация за кредитния риск. Тази всеобхватна информация за кредитния риск трябва да включва не само информация за просрочия, но и цялата уместна кредитна информация, в т.ч. макроикономическа информация за бъдещи периоди, с цел да се получат приблизителни резултати за признаване на очакваните кредитни загуби за целия срок на финансовите инструменти.

Удачно е банката да групира финансовите инструменти (кредитните продукти) на базата на общи характеристики на кредитния риск с цел провеждане на анализ, целящ своевременното установяване на значително увеличение на кредитния риск и признаване на очакваните кредитни загуби за целия срок на кредитните експозиции *на колективна основа*. Общите характеристики на кредитния риск могат да включват например¹⁹: а) вид инструмент; б) рейтинг за кредитния риск; в) вид обезпечение; г) дата на първоначално признаване; д) остатъчен срок до падежа; е) отрасъл; ж) географско местоположение на кредитополучателя; з) относителната стойност на обезпечението спрямо финансовия актив, ако тя оказва въздействие върху вероятността от настъпване на неизпълнение.

¹⁸ Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

¹⁹ Пак там.

По логиката на МСФО 9 (параграф 5.5.4) очакваните кредитни загуби за целия срок на експозициите трябва да бъдат признати за всички финансови инструменти, за които е настъпило значително увеличение на кредитния риск *след първоначалното признаване*. Ако във връзка с постигането на тази цел банката не е в състояние да групира финансовите инструменти, за които се счита, че кредитният им риск е нараснал значително след първоначалното признаване, въз основа на общи характеристики на кредитния риск, то *тя следва да признае очакваните кредитни загуби за целия срок само на част от финансовите активи, за които се смята, че кредитният им риск е нараснал значително*. Обобщаването на финансови инструменти с оглед оценка на промените в кредитния им риск на колективна основа може да се променя с времето, когато е налице нова информация за групи от или отделни финансови инструменти.

Доколко значителна е промяната в кредитния риск след първоначалното признаване, зависи от *риска от настъпване на неизпълнение* към първоначалното признаване. Следователно изменението на риска от настъпване на неизпълнение в абсолютно изражение ще бъде по-значително за финансов инструмент с по-нисък първоначален риск от настъпване на неизпълнение, отколкото за финансов инструмент с по-висок първоначален риск от настъпване на неизпълнение. МСФО не дава точно определение на *събитие на неизпълнение*, но изисква всяко предприятие да има такава. При банките може да се използва *регулаторната дефиниция*, ако съответства на тази, използвана за целите на вътрешното управление на риска; ако съдържа качествени индикатори и ако се прилага последователно: счита се, че е настъпило неизпълнение по отношение на определен длъжник, когато са изпълнени следните *две условия или поне едно от тях*:

- институцията счита, че е *малко вероятно длъжникът да изплати изцяло своите кредитни задължения към нея*, към нейното предприятие майка или към някое от дъщерните ѝ предприятия, *без да се предприемат действия от страна на институцията, като например по реализиране на обезпечение*;
- *длъжникът е в просрочие от повече от 90 дни по съществена част от кредитното си задължение* към институцията, нейното предприятие майка или някое от дъщерните ѝ предприятия (в класа експозиции на дребно, както и експозиции към субекти от публичния сектор, компетентните органи могат да заменят срока от 90 дни със срок от 180 дни за експозиции, обезпечени с жилищен имот или търговски недвижим имот на МСП).

Съществува обаче оборима презумпция, че неизпълнението не настъпва по-късно от момента, в който просрочието по финансовия актив е достигнало 90 дни, освен ако банката не разполага с разумна и аргументи-

рана информация, която удостоверява, че е по-подходящо да се използва критерий за неизпълнението към по-задна дата. Елементите, които се приемат като *признаци за настъпване на неизпълнение*, включват събития, които вече описахме на стр. 55-56.

3.3 Определяне на това дали кредитният риск се е увеличил значително след първоначалното признаване

Когато определя дали е необходимо признаване на очакваните кредитни загуби за целия срок на кредитната експозиция, банката взема предвид *разумната и аргументирана информация, достъпна без извършване на излишни разходи или усилия*, която може да повлияе върху кредитния риск по финансовия инструмент. Кредитната институция не е длъжна да предприеме изчерпателно търсене на информация, когато определя дали кредитният риск се е увеличил значително след първоначалното признаване²⁰. Анализът на кредитния риск обхваща множество фактори. Когато някои фактори или показатели не могат да бъдат разграничени на ниво отделен финансов инструмент, те трябва да бъдат оценени за подходящи портфейли, групи от портфейли или части от портфейл от финансови инструменти, за да се определи дали изискването за признаване на очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента е изпълнено.

В някои случаи наличната качествена и нестатистическа количествена информация може да бъде достатъчна, за да се установи дали даден финансов инструмент изпълнява критерия за признаване на коректив за загуби в размер, равен на очакваните кредитни загуби за целия срок на инструмента, което означава, че не е необходимо информацията да преминава през статистически модел или процес за определяне на кредитни рейтинги, за да се установи дали е налице значително увеличение в кредитния риск по експозицията²¹. В други случаи обаче е необходимо кредитната институция да вземе предвид информацията от своите статистически модели или процеси за определяне на кредитни рейтинги или да обоснове оценката си с двата вида информация – с качествени фактори, които не са отразени в процеса за вътрешно определяне на кредитни рейтинги, и със съответната вътрешна рейтингова категория към отчетната дата, отчитаща характеристиките на кредитния риск при първоначалното признаване.

Оборима презумпция за просрочие от повече от 30 дни (тя е в съответствие с Базелската рамка и Регламент (ЕС) 575/2013 за капиталовите изисквания) не е абсолютен критерий за признаването на очакваните кредитни загуби за целия срок на експозицията, но се счита за крайния момент, към

²⁰ Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

²¹ Пак там.

който кредитните загуби за целия срок следва да бъдат признати, дори когато се използва информация за бъдещи периоди, вкл. макроикономически фактори на равнище кредитен портфейл. Банката може да обори тази презумпция само ако разполага с разумна и аргументирана информация, която удостоверява, че просрочието, което надхвърля 30 дни по договорните плащания, не представлява значително увеличение на кредитния риск по финансовия инструмент (например, когато неплащането е вследствие на административен пропуск, а не на финансови затруднения на кредитополучателя, или когато разполага с данни за минали периоди, които показват, че не съществува корелация между значителното повишаване на риска от настъпване на неизпълнение и финансовите активи, по които плащанията са просрочени *с повече от 30 дни*, но данните удостоверяват такава корелация, когато плащанията са просрочени *с повече от 60 дни*).

Финансови инструменти с нисък кредитен риск към отчетната дата

За да сме изчерпателни, трябва да изясним и тази категория кредитен риск. Кредитният риск по даден финансов инструмент се счита за нисък, ако:

- рискът от неизпълнение по финансовия инструмент е нисък,
- способността на кредитополучателя да изпълнява задълженията си във връзка с договорните парични потоци е стабилна в краткосрочен план,
- евентуалните неблагоприятни промени на икономическите и стопанските условия в дългосрочен план биха могли (но не е задължително) да намалят способността на кредитополучателя да изпълнява задълженията си във връзка с договорните парични потоци.

Разбира се, не се счита, че финансовите инструменти са с нисък кредитен риск, когато те се разглеждат като имащи нисък риск от загуба *единствено поради стойността на обезпечението* или защото рискът от неизпълнение по тях е по-нисък от риска от неизпълнение по другите финансови инструменти на банката, или по-нисък от кредитния риск на юрисдикцията, в която тя осъществява своята дейност. За да определи дали финансов инструмент е с нисък кредитен риск, банката може да използва вътрешните си рейтинги за кредитен риск или други методологии, които са съвместими с утвърдената в международен план дефиниция за нисък кредитен риск и които вземат предвид рисковете и вида на финансовите инструменти, които се оценяват.

Въз основа на тези разсъждения да опитаме да се възползваме от сравнението между индикаторите за обезценка при МСС 39 и тези при проверката за качеството на активите (AQR):

Табл. 1 Сравнение между индикаторите за обезценка при МСС 39 и тези при проверката за качеството на активите (AQR)

МСС 39 – събитие, водещо до загуба	AQR – минимален тригър за обезценка
<p>Съществени финансови затруднения на клиента</p>	<p>Външен или вътрешен рейтинг показва неизпълнение или състояние близко до неизпълнение (степен на кредитно качество 6 по CRR);</p> <p>Цените на акциите намаляват с 50% в рамките на отчетния период поради загуби;</p> <p>Кредитополучателят е поискал спешно финансиране от значима банка;</p> <p>Съществени просрочия към държавата или към служители;</p> <p>Съществено намаление в стойността на обезпечението, когато за изплащане на кредита се използва продажбата на финансов актив;</p> <p>Съществено намаление в оборота или загуба на ключов клиент;</p> <p>Съществено намаление в бъдещите парични потоци;</p> <p>Текущото debt service coverage ratio е под 1.1</p>
<p>Нарушаване на договор като неизпълнение или забавяне на плащанията по главница или лихва</p>	<p>Повече от 90 дни просрочие на ниво клиент (прегмет на праг за същественост)</p>
<p>Предоставяне на клиента на облекчения, които не биха били предоставени, ако клиентът няма финансови затруднения</p>	<p>Всички експозиции, които отговарят на дефиницията за „преструктурирани/ необслужвани“ съгласно ITS на ЕБО</p>
<p>Вероятен фалит или друга финансова реорганизация на клиента</p>	<p>Клиентът или някое предприятие в групата от свързаните му клиенти или дъщерни предприятия е заявил фалит</p>
<p>Изчезване на активен пазар за финансовия актив поради финансовите трудности</p>	<p>Търгуването на облигации временно е спряно на основна борса поради слухове или факти, свързани с финансови затруднения;</p> <p>Изчезването на активен пазар за актива;</p> <p>Изчезване на пазара за рефинансиране на глъжника.</p>

След сравнителния анализ можем да обобщим, че следните събития могат да се приемат при оценяване на промените в кредитния риск като *индикации за признаване на очакваните кредитни загуби за целия срок на кредитната експозиция на колективна основа*²²:

- национални или местни икономически условия, които са в зависимост от неизпълнение на условия от страна на кредитополучателите (например увеличение в нивото на безработицата в географския район на длъжниците, спад в цените на имотите, подлежащи на ипотекиране в съответните райони, неблагоприятни промени в условията на икономическия сектор, които оказват влияние върху длъжниците);
- многократно предоговаряне на условията по кредитите към банката (след анализ дали предоговарянето е свързано с невъзможност за плащане от страна на длъжника, или с други обстоятелства и условия);
- действително или очаквано понижаване на вътрешния кредитен рейтинг на кредитополучателя или влошаване на поведенческите резултати, използвани за вътрешна оценка на кредитния риск. Вътрешните кредитни рейтинги и вътрешните поведенчески резултати са по-надеждни, когато са обвързани с външни рейтинги или подкрепени от проучвания в областта на неизпълнението;
- действителна или очаквана значителна промяна в оперативните резултати на кредитополучателя като: действително или очаквано намаляване на приходите или маржовете, увеличаване на оперативните рискове, недостиг на оборотен капитал, влошаващо се качество на активите, повишени показатели на финансовия ливъридж в счетоводния баланс, промени по отношение на ликвидността и управлението или промени в обхвата на стопанската или организационната структура (в т.ч. закриване на дял от бизнеса), водещи до значителна промяна в способността на заемополучателя да изпълнява своите задължения по дълга, отсрочване или (временно) прекратяване на парични потоци, генерирани от дейността на длъжника; отклоняване на парични потоци, вкл. индикации за нецелесъобразно усвояване на кредита; съществено намаляване на очакваните бъдещи парични потоци от дейността на длъжника, неблагоприятни промени в платежния статут на длъжници на кредитополучателя (вж. и МОС 570 (преработен) *Действащо предприятие*: събития или условия, които биха могли да породят значителни съмнения относно способността на предприятието да продължи

22 По аналогия на МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

- да функционира като действащо предприятие – финансови, оперативни други);
- значително повишаване на кредитния риск по други финансови инструменти на същия кредитополучател;
 - действителна или очаквана значителна неблагоприятна промяна в регулаторната, икономическата или технологичната среда на кредитополучателя, водеща до значителна промяна в способността му да изпълнява своите задължения по дълга, като например спад в търсенето на продуктите, продавани от кредитополучателя, поради промяна в технологията;
 - значителни промени в стойността на обезпечението по задължението или в качеството на предоставените от трети страни гаранции или кредитни подобрения, които се очаква да намалят икономическия стимул на заемополучателя да извършва планираните по договора плащания или по друг начин да въздействат върху вероятността от настъпване на неизпълнение;
 - значителна промяна в качеството на гаранцията, предоставена от акционер, ако акционерите имат стимул и финансовата възможност да предотвратят настъпване на неизпълнение чрез увеличение на капитал или парични средства;
 - значителни промени, като намаляване на финансовото подпомагане от предприятие майка или друго свързано предприятие, или действителна или очаквана значителна промяна в качеството на кредитно подобрение, които се очаква да намалят икономическия стимул на кредитополучателя да извършва планираните по договора плащания;
 - очаквани промени в кредитната документация, включително очаквано нарушение на договора, което може да доведе до дерогации или изменения, отсрочки при изплащането на лихва, увеличения на лихвения процент, изискващи допълнителни обезпечения или гаранции, или други промени на договорната рамка на кредитната експозиция;
 - значителни промени в очакваните резултати и поведение на кредитополучателя, включително промени в платежния статут на кредитополучателите в групата (например увеличение на очаквания брой или обхват на забавените плащания по договори или значително увеличение на очаквания брой на длъжници по заеми с кредитни карти, които се очаква да достигнат или да надвишат техния кредитен лимит или които се очаква да плащат минималните месечни вноски);
 - промени в подхода за управление на кредити, прилаган от банката

във връзка с кредитните експозиции – очаква се активизиране на дейностите на банката по управление на кредитния риск, в това число по-строг мониторинг или контрол върху финансовите инструменти или конкретни действия от страна на банката по отношение на кредитополучателя.

3.4 Оценяване на очаквани кредитни загуби

За целта на оценяването ще въведем няколко *основни понятия*:

Кредитна загуба (CL) – разликата между договорените парични потоци, дължими по договор, и всички парични потоци, които банката очаква да получи (т.е. *целия паричен недостиг*), *дисконтирана* с оригиналния ефективен лихвен процент. Тъй като изчислението взема предвид и размера, и времето, в което се случва плащането, може да има паричен недостиг дори и ако очакванията са сумите да бъдат изплатени изцяло, но по-късно от договорената дата, освен ако банката не получи допълнителна лихва за компенсиране на късното плащане по процент, който е поне равен на ефективния лихвен процент. Банката оценява паричните потоци, като взема предвид *всички договорни условия* по финансовия инструмент (например опции за предсрочно погасяване, удължаване, кол-опции и други подобни опции) за очаквания срок на този финансов инструмент. Паричните потоци, които се вземат предвид, включват парични потоци *от продажбата на държани обезпечения или други кредитни подобрения*, които са неразделна част от договорните условия. Допуска се, че очакваният срок на финансовия инструмент може да бъде оценен приблизително по надежден начин (когато не е възможно очакваният срок на финансовия инструмент да бъде оценен приблизително по надежден начин, се използва оставащият договорен срок на финансовия инструмент).

По отношение на финансов актив, който е с *кредитна обезценка към отчетната дата*, но не е закупен или първоначално създаден финансов актив с кредитна обезценка, банката оценява очакваните кредитни загуби като разликата между *брутната балансова стойност* на актива и *настоящата стойност* на приблизително оценените бъдещи парични потоци²³, дисконтирани с първоначалния ефективен лихвен процент за финансовия актив. Корекцията се признава в печалбата или загубата като печалба или загуба от обезценка.

Очаквана кредитна загуба (ECL) – среднопретеглената стойност на *кредитните загуби*, като за тегла служат съответните рискове от настъпване на неизпълнение.

23 Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

12-месечна очаквана загуба срещу очаквана загуба за целия живот (LT) на кредита

Очаквани кредитни загуби за 12 месеца – частта от очакваните кредитни загуби за целия срок на кредита, представляваща очакваните кредитни загуби, които ще са резултат от събитие на неизпълнение по този финансов инструмент и е възможно да настъпят в рамките на 12 месеца след отчетната дата. Но това не е паричният недостиг за периода от 12 месеца, а цялата загуба от актива, претеглена според вероятността от възникване (PD) на загуба през следващите 12 месеца.

Очаквани кредитни загуби за целия срок (LT EL) на кредита – очакваните кредитни загуби, които произтичат от всички възможни събития на неизпълнение през очаквания срок на финансовия инструмент, или това е претеглената оценка на базата на вероятността от кредитни загуби (настоящата стойност – PV на целия паричен недостиг) за целия срок на финансовия инструмент.

Стойност на парите във времето

Като имаме предвид същността им, очакваните кредитни загуби (ECL) са дисконтирани към отчетната дата, а не към очакваната дата на неизпълнение или друга дата, като се прилага ефективният лихвен процент, определен при първоначалното признаване, или негова приблизителна стойност. Ако финансовият инструмент е с променлив лихвен процент, очакваните кредитни загуби се дисконтират с текущия ефективен лихвен процент²⁴.

Когато става въпрос за закупени или първоначално създадени кредитни експозиции с кредитна обезценка (напр. ако са придобити с голям отбив), очакваните кредитни загуби се дисконтират с коригирания спрямо кредита ефективен лихвен процент²⁵, определен при първоначалното признаване. Очакваните кредитни загуби по лизингови вземания се дисконтират със същия дисконтов процент, използван при оценяване на лизинговите вземания в съответствие с МСС 17. Очакваните кредитни загуби по кредитен ангажимент се дисконтират с ефективния лихвен процент или неговата приблизителна стойност, които ще се прилагат при признаване на финансовия актив, възникващ в резултат от кредитния ангажимент

24 Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

25 *Коригиран за кредитни загуби ефективен лихвен процент* е процентът, който точно дисконтира приблизително оценените бъдещи парични плащания или постъпления за очаквания срок на финансовия инструмент до амортизираната стойност на този финансов актив, който е закупен или първоначално създаден с кредитна обезценка. При изчисляване на коригирания за кредитни загуби ефективен лихвен процент кредитната институция оценява приблизително очакваните парични потоци, като взема предвид всички договорни условия по финансовия актив (например опции за предсрочно погасяване, удължаване, кол-опции и други подобни опции), както и очакваните кредитни загуби.

(защото за целите на прилагането на изискванията за обезценка финансов актив, който се признава след усвояване на суми по кредитен ангажимент, се третира като продължение на този ангажимент, а не като нов финансов инструмент)²⁶. Поради това очакваните кредитни загуби по финансов актив се измерват, като се взема предвид първоначалният кредитен риск на кредитния ангажимент към датата, на която предприятието е станало страна по неотменяем ангажимент. Очакваните кредитни загуби по *договори за финансова гаранция или кредитни ангажименти*, за които не може да се установи ефективният лихвен процент, се дисконтират с дисконтов процент, който отразява текущата пазарна оценка на стойността на парите във времето и специфичните за паричните потоци рискове, но при условие че това е до степента, до която рисковете биват отчетени чрез коригиране на дисконтовия процент.

Разумна и аргументирана информация – тази, която е достъпна без извършване на излишни разходи или усилия към отчетната дата (за целите на финансовото отчитане), включително информация за минали събития, текущи и прогнозираны бъдещи икономически условия. От кредитната институция не се изисква да включва прогнози относно бъдещите условия за целия очакван срок на финансовия инструмент²⁷, доколкото с удължаването на прогнозния хоризонт се ограничава достъпната подробна информация, както и степента на преценка, необходима за приблизителната оценка на очакваните кредитни загуби. Банката не е длъжна да предприеме изчерпателно търсене на информация, но следва да вземе предвид разумната и аргументирана информация, достъпна без извършване на излишни разходи или усилия, която е *уместна* за приблизителната оценка на очакваните кредитни загуби:

- въздействието на очакваните *предсрочни погашения*;
- *общи икономически условия* и оценка както на настоящата, така и на прогнозната тенденция по отношение на условията към отчетната дата;
- *натрупаният опит* в областта на кредитните загуби;
- *вътрешни и външни рейтинги*;
- доклади и *статистически данни*;
- *промените* в свързаните наблюдавани данни през отделните периоди (промени в нивото на безработица, цените на имотите, цените на стоките, платежен статут или други фактори, които са показателни за кредитните загуби по финансов инструмент или група от финансови инструменти) и размера на тези промени.

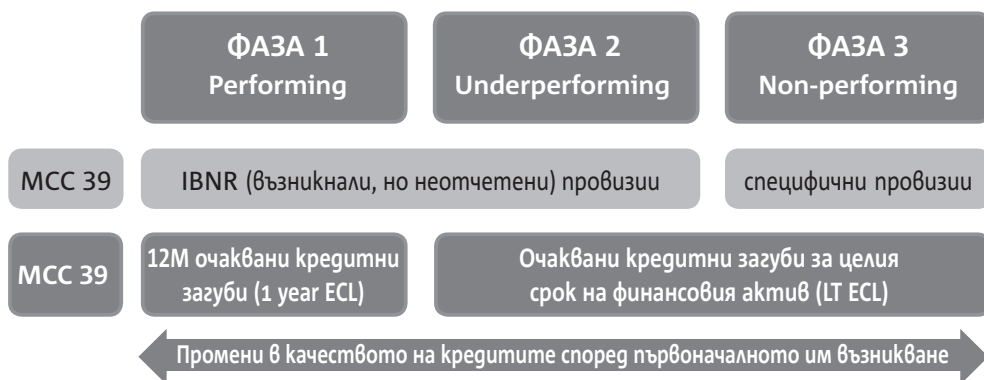
26 Вж. МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.

27 Пак там.

Уместно е банката да прави редовен преглед на методологията и предположенията, използвани за приблизителна оценка на очакваните кредитни загуби, с цел да се намалят разликите между приблизителните оценки и фактическите кредитни загуби.

Обезпечение – при оценяването на очакваните кредитни загуби *приблизителната оценка на очаквания паричен недостиг* отразява паричните потоци, очаквани от *обезпечението* и други кредитни подобрения, които са част от договорните условия и не са признати отделно от предприятието. Това са паричните потоци, които се очакват от реализиране на обезпечението, намалени с разходите за получаване и продажба на обезпечението, независимо дали има вероятност за неговото реализиране.

Фиг.2: Сравнителен анализ на модела на очакваните кредитни загуби (ECL) по МСФО 9 и МСС 39

Фигура 2 представя трите фази (етапа) на модела за очакваните загуби и изчисляване на кредитна загуба, която се основава или на 12-месечен период, или на целия живот на актива. Кой от тези два периода е избран зависи от *промяната в кредитното качество на финансовия актив в сравнение с първоначалното признаване*.

$EL = 12\text{мес. PD} \times PV\text{of CSh}$ $EL = LT PD \times PV\text{of CSh}$ $EL = LT PD \times PV\text{of CSh} (1)$
 PVof CSh – Present Value of Cash Shortfalls – настояща стойност на **очакван паричен недостиг**

PD (Probability of Default) – вероятност от неизпълнение

IBNR провизии са колективните обезценки за възникнали, но неотчетени загуби

PE (Performing)

Редовни (в изпълнение) при първоначалното признаване (ПП)

Underperforming (UPE)

Със значително увелич. на кредитния риск в сравнение с ПП

NPE (Non – PE)

В неизпълнение Обезценени за кр. риск активи

Очаква се обезценките за кредитен риск (провизиите) при МСФО 9 да са съществено по-големи в сравнение с тези при МСС 39:

- МСС 39 включва само „понесени“ кредитни загуби;
- 12-месечните очаквани загуби (EL) за експозициите във фаза 1 се увеличават от текущите загуби в периода на възникване от 4 (или повече) мес. до 12 мес.;
- очакваните загуби (EL) за целия срок на кредита (LT) за експозициите във фаза 2 нарастват при наличие на индикатори за значително увеличение на кредитния риск;
- ECL включват и влиянието на бъдещи икономически прогнози (които могат да увеличават или намаляват обезценките);
- и така при МСФО 9 получаваме 12-месечни или за целия срок на кредита (LT) очаквани кредитни загуби (ECL).

Някои от европейските банкови групи (които имат дъщерни банки и у нас) при определяне на колективните провизии за очаквани кредитни загуби – ECL ще използват като *основна методология*:

$$ECL = PD \times EaD \times LGD, \text{ където} \quad (2)$$

PD: Probability of default – вероятност от неизпълнение

EaD: Exposure at default – експозиция при неизпълнение

LGD: Loss given default – загуба при неизпълнение, като определят ECL за 1 година или за целия срок на кредита (LT), при отчитане влиянието на макроикономическата среда, вкл. бъдещи икономически прогнози (тази методология изцяло съвпада с подхода на очакваните загуби по Базел).

Кои са основните предизвикателства при това моделиране:

- препоръчва се силна връзка между МСФО 9 и Базел 3 – по отношение на капиталовата структура, счетоводното отчитане, планирането и бюджетирането;
- резултатите от модела на PD и LGD следва да бъдат съчетани (*Point-In-Time*), като отразяват преди всичко макроикономическите фактори, за да се управлява натрупването по години;
- за определянето на ECL могат да се използват: вътрешнорейтинговите модели при Базел (IRB), стрес-тестовете, междинната ликвидност;
- възможна синергия би се получила при мултигодишното моделиране при МСФО и модела на Стълб 2 при Базел (модел на миграционната матрица).

При избора на модел е удачно:

- PD да се изгражда на изхода на съществуващите 12-месечни IRB модели по Базел – *Through-The-Cycle*;

- при EAD и LGD са необходими корекции, т.е. изграждане на нови модели.

Друг примерен модел за колективни провизии за очаквани кредитни загуби – ECL (провизии за общ кредитен риск/общи провизии) за корпоративни клиенти.

Формула при параметризация:

Общите провизии = $PI \times EAD \times LGI$, където (3)

PI (probability of impairment – вероятност за обезценка) е вероятността в определен момент експозицията да се обезцени в рамките на периода на възникване (*emergency period*). PI е процентът обслужвани експозиции, които преминават в категория необслужвани в рамките на 12-месечния период. Съществува оспоримо допускане, че този период е 12 месеца за обслужвани експозиции (експозиции в изпълнение), като банките могат да прилагат по-кратък период, ако представят обективни доказателства. За необслужвани експозиции (експозиции в неизпълнение) PI е единица. Чрез използване на исторически опит *събитие за обезценка* се счита за случило се, ако кредитът е изпълнявал условията да бъде считан за необслужван през последните 12 месеца, но не е бил считан за такъв в началото на преходната година. Например, ако имаме 10 кредита за 100 000 BE, като един от тях, на стойност 5 000 BE, е станал необслужван през последната година, изчислението е следното:

PI = Сумата на кредитите, класифицирани като необслужвани към общата стойност на кредитите, или 5 000 BE / 100 000 BE = 5%.

EAD (Exposure at default) – очакваната кредитна експозиция към момента на обезценката. EAD са неиздължени суми плюс договорените кредитни линии, умножени по кредитния конверсионен фактор;

LGI (Lost Given Impairment) – размерът на обезценката, който се очаква в момента на обезценката

LGI за експозиции към корпоративни клиенти (които не са retail):

Изчислява се усреднената провизия, разделена по експозиции за тези експозиции, които са станали необслужвани за последните 12 месеца, по отделни сегменти. Правят се корекции за one-off effects, например: имаме кредитен портфейл на стойност 100 000 BE, като за един от кредитите на стойност 5 000 BE (станал необслужван през последната година) е заделена провизия в размер на 2 000 BE.

LGI = Средната провизия / Експозицията, която е станала необслужвана за последните 12 месеца или 2 000 BE / 5 000 BE = 40%.

Примерен модел за колективни провизии за очаквани кредитни за-

губи – ECL (Провизии за общ кредитен риск/Общи провизии) за retail – Challenger model

Общите провизии = $PI \times EAD \times (1-CR) \times LGL$, където (4)

CR (Cure Rate – оздравяване) – дългосрочна вероятност обезцененият кредит да се върне в обслужвания портфейл;

LGL (Loss Given Loss) – нивото на загубата, която се очаква, ако кредитът не бъде възстановен.

Модел на параметризация

При изчисляване на LGL за жилищни ипотекки се прилага структурен модел, базиран на възстановимата стойност на обезпечението, а за другите потребителски кредити и за малките и средни предприятия (SME) се определят усреднените наблюдавани дългосрочни възстановявания, когато за това има информация. При изчисляване на CR се използва информация за просрочията за една година (one year transition matrix) и това представлява вероятността на мигриране на експозиции към категорията обслужвани експозиции (изчислява се само за retail, за корпоративни клиенти се използва LGI).

Корекции към стойността на обезпечението

При изчисляване на LGL за retail от неиздължената сума в неизпълнение се изважда дисконтираната стойност на имота, като се взема предвид следното:

- индексирание на стойността към днешна дата – съотношението на усреднената цена на имотите за региона днес към усреднената цена на имота за региона към датата на оценката;
- индексирание напред във времето – промяната в бъдеще на НРІ (house price index) за региона (определен от ЕЦБ по консервативен начин);
- корекция на оценката на трета страна – усреднената разлика между последната оценка на банката, индексирана към датата на оценката, и оценката на независима външна страна за цените на имотите, извършена за целите на AQR по извадка от жилищни имоти;
- корекция за продажби – изчислява се на базата на данни за продажбите чрез сравнение на индексиранията последна оценка с постъпленията от извършените продажби след влизане във владение на имота;
- разходи – усреднените разходи по влизане във владение като процент от салдото.

Някои малки и средни банки у нас вече прилагат подходящи модели за изчисляване на колективна провизия за потребителски кредити (различни от ипотечни) по формулата:

$$PI \times EFP \times LGL \times (1-CR), \text{ където} \quad (5)$$

PI е вероятност от обезценка, съставена от базисен *PI* и *PI* Бенчмарк

LGL е редукцията за различните видове обезпечения

CR е вероятност от оздравяване, съставена от базисен *CR* и *CR* Бенчмарк

EFP (*exposure for provisioning*) е стойността на експозицията след приспадане на парични обезпечения, ако има такива.

В 12-месечния времеви диапазон се изследват събития за вероятност от обезценка (*probability of impairment/PI*) и оздравяване (*Cure Rate/CR*).

Загубата към момента (*Loss given loss/LGL*) отчита наличието и вида на обезпечението към момента на отчетния период, за да се определи загубата от експозицията.

Вероятност от обезценка (PI):

За всяка група потребителски кредити *PI* се определя като съотношение от обема на експозициите, участващи в събития на влошаване към общия сбор на експозиции в групата. Определят се два индикатора:

Базисен PI: търси се изменение на статуса на експозицията между двете крайни дати, в 12-месечния период, като се проследяват кредитите от групите в изпълнение („*PE*“) и кредитите от групите в неизпълнение („*NP*“). За настъпило събитие се смята промяна „*PE-NP*“;

PI Бенчмарк: Бенчмаркът следи дали кредит е изпадал в ситуация над 90 дни просрочие в 12-месечния времеви диапазон. За настъпило събитие се смята просрочие над 90 дни само ако кредитът е бил „здрав“ към двете крайни дати.

Оздравяване (CR):

За всяка група потребителски кредити *CR* се определя като съотношение от обема на експозициите, участващи в събития на оздравяване, към общия сбор на експозиции в групата. Отново се определят два индикатора:

Базисен CR: търси се изменение на статуса на експозицията между двете крайни дати, в 12-месечния период, като се проследяват кредитите от групите в изпълнение („*PE*“) и кредитите от групите в неизпълнение („*NP*“). За настъпило събитие се смята промяна „*PE-NP*“;

CR Бенчмарк: Бенчмаркът следи дали кредит е бил в ситуация на над 90 дни просрочие в 12-месечния времеви диапазон. За настъпило събитие се смята, ако кредит с просрочие над 90 дни „оздравее“ до и под 30 дни

просрочие към крайната дата на времевия диапазон.

LGL за експозициите на дребно, различни от ипотеките, се изчислява на база историческия опит на всяка банка. Показателят се базира на наблюдаваните кумулативни възстановявания като процент от неиздълженото салдо в случаите на отписване. Финансовите обезпечения не участват в *LGL*, а директно намаляват размера на експозицията. Колективна провизия се калкулира върху общ дълг на кредита след приспадане на пълния размер на заведените финансови обезпечения. Третиране на обезпеченията за *LGL* стойности: за обезпечени продукти – 60%, за необезпечени продукти – 90%, за кредити, обезпечени с ценна книга – 40%.

Валидиране ECL модела

Банките трябва да имат подходящи политики и процедури за надеждно валидиране на моделите, използвани за оценка и измерване на очакваните кредитни загуби.

Оценката и измерването на *ECL* може да включва модели и прогнози, базирани на идентифициране и измерване на риска. При модела за оценяване и измерване на *ECL* трябва да се вземе предвид влиянието на промените при кредитополучателя и свързаните с риска променливи: като промени в параметрите *PD*, *LGD*, *EAD* експозиции, обезпеченията, миграция на вероятностите за неизпълнение и вътрешния рейтинг на кредитополучателя, на базата на историческа и текуща, както и разумна и доказуема прогнозна информация, включително макроикономически фактори.

Обхватът за валидиране трябва да включва преглед на входящите данни на модела, модел на дизайна и резултатите от модела:

- *Модел на входа* – банките трябва да имат вътрешно установени стандарти за качество и надеждност на данните (историческа, текуща и прогнозна информация), използвани като входящите данни на модела. Данните, използвани за оценка на *ECL*, следва да бъдат свързани с портфейлите на банката и, доколкото е възможно, да са точни, достоверни и пълни. Валидирането трябва да гарантира, че данните, използвани при модела, отговарят на тези стандарти.
- *Модел на дизайна* – за валидиране на дизайна на модела трябва да се докаже, че основната идея на модела е концептуално добра, общоприета по предназначение и призната. От перспективна гледна точка при валидирането трябва да се направи оценка на степента, в която моделът (както на портфейлна основа, така и при рисковите фактори на индивидуално ниво) може да бъде съобразен с промените в икономическата или кредитна среда, както и с промените в бизнес профила или стратегията без значително намаляване на устойчивостта му.

- *Модел на изхода* (ефективност) – банките трябва да имат вътрешно създадени стандарти за приемлива ефективност на модела. Там, където праговете за изпълнение са значително нарушени, трябва да се направи повторно калибриране или повторно моделиране.

4. СЪВМЕСТИМОСТ МЕЖДУ ЕЛ ПОДХОДА НА БАЗЕЛ И МСФО 9

4.1 Влияние на модела на очакваната загуба по МСФО 9 върху регулаторния капитал

Моделът на очакваната загуба от обезценка по МСФО 9 има значително влияние върху планирането на капиталов ресурс за банките. Регламентът изисква финансовите институции да признават кредитна загуба от финансов актив *в началото на отчетната дата веднага след първоначалното признаване (възникване)* и да създадат резерв за покриване на такава бъдеща очаквана загуба. *Това значително ще увеличи провизиите за загуба, което от своя страна ще доведе до намаляване на съотношението на базовия първичен капитал към рисково претеглените активи (RWA) съгласно Базел III (Cor Equity Tier 1 – CET 1 съотношение).* Това трябва да предизвика сериозна загриженост на висшия мениджмънт на финансовите институции, на регулаторите и на инвеститорите.

В началото на тази година европейските банки получиха глътка въздух заради отлагането на новите посткризисни реформи, за които се опасават, че ще намалят конкурентоспособността им, защото увеличават непропорционално капиталовите изисквания. Реформата планира да въведе общи стандартизирани капиталови нива, които не са подходящи за фрагментирания европейски банков сектор. Базелският комитет по банков надзор иска да реформира съществуващите стандарти Basel III чрез серия от реформи, чиято цел е да затрудни банките да избягват по-високите капиталови изисквания, въведени след финансовата криза. Най-новите правила (наречени от някои Basel IV) са разработени с цел да се предотврати поемането на твърде много рискове от страна на финансовите институции. Според новите правила банките, които искат да използват вътрешни модели за измерване на риска – за които капиталовите изисквания са по-ниски в сравнение със „стандартизирания“ метод, сега ще трябва да получат одобрение за всеки от тези модели. Това е съществена промяна спрямо досегашния режим, според който одобренията се правеха за цели бизнеси. Основни разногласия предизвиква ограничението на степента, до която банките могат да използват своите собствени модели, за да изчислят рисковете за даването на заеми. Таванът им пречи да използват рискови

прогнози, които са прекалено под изчисленията на стандартизирания модел, създаден от регулаторите.

Американските и швейцарските регулатори настояват за въвеждане на общо стандартизирано ниво на капитал, под което банката да не може да слиза въпреки вътрешните си изчисления на риска. Опасенията са свързани с това, че кредитните портфейли на европейските банки са по-рискови от американските. В такъв случай те ще се нуждаят от повече капитал, отколкото банките в САЩ, които си осигуряват повече финансиране чрез облигации и пакетирани ипотечни продукти.

А какво ще се получи, ако прибавим и изискванията на МСФО 9? Следващата таблица (табл. 1) обобщава провизиите за обезценка при различните подходи за измерване на кредитния риск при Базелската рамка и анализира дали данните, използвани за моделиране на регулаторната очаквана загуба (EL), могат да се използват за модел на очаквана кредитна загуба (ECL) съгласно МСФО 9.

4.2 Предизвикателства за изпълнение, поставени от модела на очакваната загуба по МСФО 9

Новият подход за отчитане на обезценката за кредитен риск отразява сближаването между регулаторните и счетоводни стандарти. Въпреки това кредитните институции са изправени пред предизвикателства при прилагането на този нов подход. За да могат да се направят използваемите данните от Базелския подход на очакваните загуби при прилагане на модела на очаквана кредитна загуба по МСФО 9, се изисква значителна работа от страна на банковите организации.

1. Моделирането на очакваната загуба на базата на 12-те месеца или хоризонта на целия живот на кредита преди всичко води до разширени изисквания за данни. Да се упражнява преценка при класифицирането на определен кредит „в неизпълнение“ или със „значително увеличение на кредитния риск“, въз основа на тълкуването на данните, налага голяма степен на субективност и непоследователност в процеса, който в крайна сметка побеждава целта на прилагането на тези регламенти.

2. Непосредствените проблеми варират от възможно надценяване на очакваната загуба вследствие на концепцията за първоначално признаване, което води до „изтичане“ на доходи, като по този начин оказват влияние върху капитала. Вече пояснихме, че новите стандарти за отчитане на обезценката ще се отразят неблагоприятно на съотношението за базовия собствен капитал от първи ред (СЕТ1), на капиталовото планиране и на регулаторния капитал. Това показва колко е важна надеждността на моделите, които банките ще приложат при определяне на колективните провизии за кредитен риск.

3. Повишената волатилност на отчета за приходите и разходите (P & L), породена от финансови активи, които се движат от ЕЛ за 12 месеца до ЕЛ за целия живот на актива и обратното, е *друг проблем*. Освен това подходът не е в пълно съответствие с концепцията за справедливата стойност (FV), защото първоначалното признаване на очакваната загуба води до първоначалната балансова стойност на финансов актив, по-ниска от справедливата стойност.

Табл. 2 Обобщение на подходите за измерване на кредитния риск

Метод за кредитна оценка	Режим за изчисляване на кредитния риск	Разпоредби за покриване на загуба	Използване при МСФО
Стандартизиран подход	Регулаторът е предписал тежести за риск във връзка с определяне на регулаторния капитал	а) Ако е възникнало събитие загуба и е докладвано, това се отчита в отчета за доходите, като по този начин пряко се отразява в първичния (Tier 1) капитал, поради намалена неразпределена печалба б) Ако все още не е възникнало събитие загуба, общите провизии (за очаквани загуби) за група експозиции се добавят към допълнителния (Tier 2) капитал при спазване на границата от 1,25% от рисково претеглените активи (RWA) за кредитен риск	Данни за изчисляване на регулаторния капитал не се поддържат Изискването на данни за счетоводните изчисления е съгласно МСФО 9
Базов вътрешно рейтингов (IRB) подход	За определяне на регулаторния капитал банките имат собствени оценки за PD (вероятност за неизпълнение) за 1 год. хоризонт Регулаторът предписва LGD (загуба при неизпълнение), EAD (експозиция при неизпълнение) и Maturity (M – пагеж) за определяне на регулаторния капитал	Провизията се сравнява с очакваната загуба (EL): а) ако EL надвишава нивото на провизиите (както специфични, така и общи), разликата се намалява от капитала; б) ако EL е по-малка от нивото на провизиите, излишъкът се признава в капитала (добавя се към Tier 2) в рамките на срока в размер на 0.6% от РПА за кредитен риск	Данните, използвани при оценките на PD, могат да се използват за счетоводни изчисления по МСФО 9, но със съответните корекции (adjustments) и модели

Метод за кредитна оценка	Режим за изчисляване на кредитния риск	Разпоредби за покриване на загуба	Използване при МСФО
Напреднал IRB подход	За определяне на регулаторния капитал банките имат собствени оценки за PD (вероятност за неизпълнение), LGD, EAD и M за 1 год. хоризонт	Провизията се сравнява с очакваната загуба (EL): а) ако EL надвишава нивото на провизиите (както специфични, така и общи), разликата се намалява от капитала; б) ако EL е по-малка от нивото на провизиите, излишъкът се признава в капитала (добавя се към Tier 2) в рамките на срока в размер на 0.6% от РПА за кредитен риск	Данните, използвани в оценките на PD, LGD и EAD моделите, могат да бъдат използвани за оценката на очаквани кредитни загуби (ECL) по МСФО 9, но със съответните корекции (adjustments) и модели

4.3. Ползите от предлагания модел на очакваната загуба

Въпреки предизвикателствата пред СМСС във връзка с модела на очакваната загуба това със сигурност е стъпка към един по-активен и ефективен метод. По същество ползите включват:

- ранното разпознаване на очаквани кредитни загуби;
- съвместимост със стандартизирано ценообразуване или оценка на финансовите инструменти;
- далновиден подход, който е по-близо до концепцията на бъдещата стойност, за да се определи първоначалната балансова стойност на финансов актив и следователно икономически по-релевантна/подходяща;
- по-голяма прозрачност и намаляване на несигурността по отношение на оценките на заеми, като по този начин дава възможност на финансовите институции да придобият лесно и икономично финансиране;
- по-голямото сближаване с регулаторните модели за капитал, макар и с някои корекции. По-нататъшното балансиране на счетоводния и регулаторния подход ще върви по пътя на преодоляване на разликите между двата подхода:
 - различни цели – справедлива оценка на финансовото състояние срещу оценка на капиталовата адекватност;

- различни термини – признаване на загуби от обезценка срещу провизиране за загуби по кредити;
- различни резултати: регулаторните провизии са повече от признатите загуби за обезценка.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Новият счетоводен стандарт за обезценка въз основа на очакваните кредитни загуби е добре дошъл за сближаване между Базелската регулаторна рамка и МСФО. Въпреки това, тъй като тази конвергенция идва с някои предизвикателства по отношение на натиска върху капиталовите съотношения, дължащи се на повишено начисляване на провизии, кредитните институции трябва да оценят степента на въздействие върху техния капитал и активно да създадат план за изпълнение на разработени модели още през 2017 г. преди влизане в сила на МСФО на 1 януари 2018 г.

С приблизителната оценка на очакваните кредитни загуби не се цели да се направи оценка при най-неблагоприятния или при най-благоприятния сценарий. Вместо това приблизителната оценка на очакваните кредитни загуби трябва винаги да отразява възможността от възникване на кредитна загуба, както и възможността такава загуба да не възникне дори когато най-вероятно няма да настъпи кредитна загуба. МСФО 9 изисква приблизителната оценка на очакваните кредитни загуби да отразява сумата, определена надеждно и *претеглена на базата на вероятността чрез оценяване на обхвата на възможните резултати*. На практика това може да не представлява комплексен анализ, в някои случаи може да е достатъчно относително просто моделиране, без да е необходимо мащабно и подробно симулиране на различни сценарии. В по-голяма част от случаите вероятно ще се налага да се разработят модели, да се установят сценариите, които определят сумата и момента на паричните потоци за конкретни резултати и прогнозната вероятност за тези резултати.

Библиографска справка:

- Миланова, Е. Счетоводни аспекти на антицикличната политика на банките в България, Юбилейна международна научна конференция „Криза и икономически растеж“, Финансово-счетоводен факултет, УНСС, София, 2012.
-
- Миланова, Е. Подходи за изследване на качеството на банковите активи в България, Колективна монография, Луцкият национален технически университет, Украйна и УНСС, България, 2015.
-
- МСФО 9, Официален вестник на ЕС, Регламент (ЕС) 2016/2067 на Комисията от 22 ноември 2016 година, L323.
-
- МСФО 13 Оценка по справедлива стойност, Официален вестник на ЕС, 2011.
-
- Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. относно пруденциалните изисквания за кредитните институции и инвестиционните посредници и за изменение на Регламент (ЕС) № 648/2012.
-
- Регламент за изпълнение (ЕС) № 680/2014 на Комисията от 16 април 2014 г. за определяне, в съответствие с Регламент (ЕС) № 575/2013 на Европейския парламент и на Съвета, на техническите стандарти за изпълнение по отношение на предоставянето на информация от институциите на надзорните органи.
-
- Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, BCBS, December 2010.
-
- EBA Draft Guidelines on credit institutions' credit risk management practices and accounting for expected credit losses, Consultation Paper, 26 July 2016.
-
- Guidance on credit risk and accounting for expected credit losses, Basel Committee on Banking Supervision, December 2015.
-

IFRS, „IASB completes reform of financial instruments accounting“ (July 2014), accessed March 10, 2015, <http://www.ifrs.org/Alerts/PressRelease/Pages/IASBcompletes-reform-of-financial-instruments-accounting-July-2014.aspx>

The implementation of IFRS 9 impairment requirements by banks, Considerations for those charged with governance of systemically important banks, Global Public Policy Committee (GPPC) of representatives of the six largest accounting networks, 17 June 2016.
